

la consolidarea situației prin Probus și Diocletian (260—circa 280); 2. de la Diocletian pînă la atacul iuthungilor din 357; 3. de la 357 pînă la sfîrșitul stăpînirii romane în Rætia, în jurul anului 400. Ultimul capitol, înaintea listelor și catalogului, apărut în condiții grafice excelente, tratează problema conti-

nuității în Rætia. Autorul prezintă aici sistematic un volum mare de material, într-o lucrare utilă atît prin însăși aducerea la cunoștință a materialului, cu dese referiri la provinciile dunărene, cît și prin prudența exemplară în interpretare.

Al. Barnea

J. W. HAYES, *Late Roman Pottery*, Londra, 1972, 478 p., 23 pl.

Publicat sub egida Școlii Britanice din Roma, prezentul volum vine să acopere o lacună a sistematizărilor de ceramică romană apărute pînă acum. Obiectul principal al lucrării îl constituie ceramica fină uzuală produsă și utilizată în provinciile mediteraneene ale imperiului între sec. II și VII, în special produsele cu slip roșu din factoriile Africii de nord și diversele lor imitații predominante în această perioadă. Accentul principal cade pe zona Mediteranei răsăritene, materialul găsit în săpăturile din Agora ateniană constituind sursa cea mai importantă pentru perioada cuprinsă între mijlocul sec. III e.n. și sfîrșitul sec. V e.n., reprezentată de complexe închise, bine datate, același material fiind o bază utilă și pentru sec. VI e. n.

Pentru perioada mai timpurie (pînă la circa 250 e.n.), *Lamboglia* este sursa de datare cea mai mult utilizată pentru vest, iar pentru sec. VI și VII, descoperirile de la Antiochia, publicate de Waagé. O serie de alte așezări sînt socotite de o importanță specială din punct de vedere cronologic: *Dura-Europos* (Siria), *Emporio* (Chios), *Corint*, *Istanbul*, *Köln*. În Egipt, sec. V și VI sînt bine documentate prin descoperirile recente de la *Abu Mena* și materialul de la *Karanis*.

În afara altor surse, unele foarte recente, autorul utilizează și colecțiile muzeelor din Tuns (Bardo), Carthagina, Leiden, Copenhaga, British Museum, Louvre și Mainz.

După o introducere la care se adaugă și un istoric al cercetării ceramicii romane tîrzii, J. W. Hayes consideră următoarele categorii: II. ceramică africană cu slip roșu (p. 13—299); III. alte produse africane (tripolitană cu slip roșu, p. 300—309); IV. opaițe africane (p. 310—315); V. ceramică Çandarli (p. 316—322); VI. ceramică „romană tîrzie C” (p. 323—370); VII. ceramică cipriotă cu slip roșu (p. 371—386); VIII. ceramică egipteană cu slip roșu, cu grupurile A, B, C, (p. 387—401); IX. galică „t. s. grise”, cunoscută înainte ca vizigotică (p. 402—404); X. alte produse romane tîrzii (p. 405—413). La acestea se adaugă un capitol (XI, p. 414—424) privind distribuția produselor studiate în zonele mari ale imperiului între sec. II—VII e. n., bibliografia materialului publicat aflîndu-se, pentru fiecare din aceste zone, în prima parte a unui *Appendix* care conține și o listă de concordanțe a tipurilor ceramice și a tipurilor de ștampile. Hărțile și cele 23 de planșe se adaugă fericit la desenele ce însoțesc fiecare capitol.

Concluziile autorului privind datarea și chiar tipologia sînt, firește, susceptibile de îmbunătățiri, scopul mărturisit al lucrării fiind acela de a pregăti un cadru tipologic pentru studii viitoare.

Al. Barnea